

KARJAL ŽURNUVALU

1/2015 Kezäkuu 1 €

karjalazien iänenkannattai

Piäkirjutus

Pertti Lampi

Suomen kieli- da vähembistöpoliitiekas on seizavuksen aigukauzi

Nevvostoliitos oli vuozinnu 1970–1982 seizavuksen aigukauzi. Silloi oli puoloveh-johtajannu Leonid Brežnev. Seizavuksen aigukauzi merkičči, ku kai kehitys hilleni, azettui i väheni. Suomen kieli- da vähembistöpoliitiekas seizavuksen aigukauzi algoi toven tevol konstitutsiuvvistuksen tulduu voimah 1.3.2000. Hot konstitutsies mainitah erikseh erähii rahvahallizii vähembistöloi kui saamilazet da čiganat dai tunnustetah muuloingi vä-

Edmund S Valtamanin
karikatyyri Breznevistä

hembistöloin oigevuot omah kieleh i kul'tuurah, kielipoliitiekku on ol-
luh ylen azetunnuos tilas. Ainavo rahvahalline vähembistö kudaman
azielois on hyvin pietty huoldu, ollah ruočinkielizet suomelazet. Saami-
lazien, čiganoin da karjalankielizien dielot ollah pahal tiel, hos Europan
Nevvoston sobimukset kehoitetah mejän muadu kogonah eriluaduzeh
poliitiekkah. Viime kerral saimmo nähtä seizavuksen aigukavven poli-
tiekan tuloksii, ku kaksi saamilazien stuatussua kohendajua zakonezi-
tysty kumattih parluamentas kevätkuus.

Mistöi moine poliitiekku roih? Sih on kaksi syydy. Ruočinkielizet kollektiivat pietäh
Mkynzin da hambahin kiinni omas stuatusas i vastustetah jyrkäh zakonanluajindalli-
zii uvvistuksii, kudamat koskietahas muuloi ryhmii i sežo muuloile rahvahallizile vähem-
bistöloile annettavii valdivonavustuksii. Net uskotellah omale ičele, ku kai muutokset hei-
kondetah heijän omii eduloi. Monet mejän muan kielipoliitiekas vastuajat virguniekat da
läs kaikkien puolovehien poliitikat myös ei tahtota riidua ruočinkielizienke i hyö ei olla
valmehii luadimah uvvistuksii. Taktiekallizis syylois nuat oppurtunistat kannatetah viipu-
tuskielizien da muahmuuttajien stuatusan parandamistu, ku heidy ei voidas syyttiä vähem-
bistöloin vastustajikse. Toine tärgei syy on perindehelline kiihkurahvahallismieline ajattelu,
kudamua on kui ruočin- muga i suomenkielizel puolel. Tämän tiijon mugah Suomes on vai
kaksi kiely da yksi rahvas. Ku kentah kaččou oman ičen vähembistö h kuulujakse libo pagi-
zou väistyjäkse kielekse libo ”murdehekse” se on vaiku välikauzi suomekse muutandas. Ne-
nga ajattelijoi i ruadajii poliitikkoi, virguniekkoi, meedien edustajii, yliopiston opastajii da
rahvahallisjärjestöloin aktivistoi on hämmästyttäjän äijy. Sen olemmo myö Karjalan Kielen
Seuran puoles pagizijois tiijustannuh jälgimäzen 12 vuvven aigah.

Rahvahallizien vähembistöloin stuatussua vojah kohendua vai sil, ku nämmät ryhmät
Rlujah ruatah yhteisruaduo. Toine da raviembi keino on käytändönlähäzemb. Ruatah
muga kui KKS on ruadanuh. Seura on luobunuh vähäzeks aigua ajamas zakonanluajin-
dallizii uvvistuksii da vastineheks kielipoliitiekas huoldu pidäjät virguniekat da puoloveh-
johtajat ollah lepytty karjalan kielen i kul'tuurah elvytysohjelman todevuttami-
zeh vuvvennu 2017. Ohjelman todevuttau Karjalan Kielen Seura yhteisruavos
Opastus- da kul'tuuruministerstvanke.

Karjalan Kielen Seura on keral Erasmus –hankehes

Hankehen aigah kehitetäh opastusprogrammu a lovehellizien da vähembis-
tökielilöin pagizijoih näh Europas, ku heijän maltot luadie da jagua dieloloi digi-
tualizeh internetan kauti eistyttäs. Programmu luajitah yhteisruavos eri kielijärjestö-
loin edustajienke. Hankehen kaikenkattai ajatus on andua lujua tugie kui alovehellizien
muga i vähembistökielien digitalizeh käyttöh. Nenga luajitah kielis nägyjii. Kieli-
en pagizi-
joil pidäy sežo ottua aktiivine rouli täs ruavos.

Erasmus Rotterdamilainen
Kuva: luther.de

Arhijepiskoppu Leo jatkau Karjalan Kielen Seuran paginanvedäjännny

Suomen karjalankielizen vähembistön evunkaččoi Karjalan Kielen Seura, pidi omassah kerähmön piätenčän 15.5.2015 Helsingis. Vuozikerähmödokumentain lizäks nägyvil oldih hengilövalličukset. Arhijepiskoppu Leo vallittih ainos vie jatkamah paginanvedäjännny. Uvveks halličuksen jäsenekse kerähmö valliči kirkkonummelazen Eila Jahnan. Seuran sekretarinnu jatkau Pertti Lampi.

Seuras da sen kymmenes jäsenyhtistykses on yli 2500 jäsen-ty. Vuvvennu 1995 perustettu KKS viettäy enzi kylmykuus omassah kaksikymmenvuodehispuazniekkua. Kielele on suadu stuatussu da professuuru vuvvennu 2009. Julgavotoimindu on olluh leviedy. Seura on jullannuh yli 60 kirjua da iänikirjua. Karjalankielizil on sežo oma verkolehti i mennyt tuhukuus allettih karjalankielizet raadivouudizet YLE Pohjas-Karjalas.

Pienien sorzien uinduretki

Maria Kähäri on luadinuh karjalankielizet sanat anglielazeh Five little ducks -lapsien pajoh. Tämä pajon voi kuunnella Youtubes da samoit-
ten suau kačella videon viijen pienen sorzan uinduretkes. Plikkua sit täs yhtevykses <https://www.youtube.com/watch?v=8pe63KyUQkA>

SeanStockPhoto: Philip Lange

Salmin pogostan pruzniegat

Salmin pogostas oli enne voinii 29 hieruu da sillos jogahisel hierul oli oma pruzniekku, kudamua vietettih pogostan kirkon libo hierun časounan suojeluspyhän mustol. Käsäsellän hierun libo kylän pruzniekku Miitreinpäivy oli omistettu suurmarttyyri Demetreoksen mustol. Pruzniekkupäivän ohjelmu eri kylis oli ozapuilled nengone. Huondeksel algoi sluužbu kirkos libo časounas. Liturgian jälgeh ristittyzet mendih rodn' utaloloih murginal. Ildupäivän puolel allettih jarmankat kylän keskeisel paikall. Akat da starikat paistih rodn' iin da tuttaviiin ker. Nuoret da lapset kizattih pihanurmel. Illal sit piettih bes'oudat kustahto talois, sarais libo joven sillal. Sie nuoret pläččittih putilleh da oldih yhtes huondesyöh sah. Sillos oli dai tabannu, sto kylän taloloih tuli nuaburhierun neidozii ad'ivoih. Tytöt tuldih erähičči rodn' utaloih gostih mondu n'edälii ennen pruzniekkua. Tarkoitus oli, sto ad'ivoigan tytöt autettas rodn' utaloloin emändii gostin valmistelus pruzniegan aigah. Yhtelläh usein kävi muga, sto tytön pahlazet vai syödih, pläččittih, puarastettih brihojen ker da muattih ildupäiväh sah.

Voinuorboloin mustopaččahan pal'v' astus Lappeenrannas kezäl 2012. Kaksi voinuorboidu, Peša da mustopačas bokkubokakkah.

Käsäsellän kylän pruzniekku

Čimoin perh sluužbus
Sygysyhuondes valgeni selgienny Käsäsellän kyläs. Čimoin taloin vägi nousi huondeshommih. Oli algamas pruzniekkupäivy. Emändy da tytöt suorevuttih ferezilöih da brihat veittih pyhäpäivystanit jalgah da pindžakot piäl. Isändy suorevui sarkusobih da pani šliäpyn piäh. Perh souđi Käsäsenjärven yličči tčasounan randah. Joukko nousi randuäbrähäl da meni časounah. Siel oli liturgii jo algannuh. Buat'usku pagisi malittuu da väli d'iekkun viuhkutti horan pajattamah. Koko Čimoin kattil-

kundu kävi riähkil da pyhil. – Vai nygöi on kebei olo, ku riähkymeška ei ole eniä selläs, duumaičči Akuliina emändy. – Ka, mugahai on. Vai nygöi sit kodih murginal. Sovva sinä Aleks. Minä pien periä, pagisi Johannes isändy vuorostah. – Juavelin juaveli!! Mibö minuu čökittäy perzienal. Kiiškoin poigu pergeleh! Kehnostago se ajavui täh perälaučal, rōngähtih Johannes. – Älä mätä mattii! Vastehai sait kai riähkät andiekse, moitti Akuliina da jatkoi: – Jazun brihaččuzet oldih egläi ongittamas täl venehel. Kiiškoi on taki jiännyh sillos siih laučal. – Ga, nygöihäi sit

Mualavus fotokuvastu: Käsäsellän hieru

tyhjäh riähkymeškah mah-tuu mattii dai muudu riähkyy. – Ole vaikkane kehnon starikku. – Kenbo nygöi luadi riähkän, ärähtih isändy.

Ad'ivos

Käsäsenjärven niemes oli rajavardioston asuintaloi. Vardioston piällikkönnöy oli feldfeebeli Raimo Reunane. Hänen mučoi Lempi oli omua suguu Ruuskane. Heil oli ad'ivos Lempin nuorembi sizar Julia, kudai oli tulluh Kitilän kyläs Käsäselgäh jo n'edälii aiembah. Julia neidisel gosti oli mielly myöte. Ildasil häi soudeli puaksuh čoman järven selläl. Muga-leiten häi halui olla vie ainagi pruzniegan yli Käsäselläs.

Jarmankat

Muanoilanmäil oli ildupäiväl aigamoine vilskah. Jarmankah oli kerävynnyh äjy rahvastu. Vägijoukos oli kaigensortizii akkoi, starikkoi, naizii, miehii, brihaččuzii da tyttözii. Kauppumiehet myydih monenlastu tavara. Taričukses oli sobii, nyblii, astietu, n'amuzii da monenlastu muudu rihkamua. Nuoret igrattih pihanurmel da vanhemi vägi pagisi keskenäh. Ruuskazen Julia tuli Reunazten ker venehel jarmankah. Rahvahan vilines häi kohtai Čimoin Aleksin. Nuoret nuamaildih toine tostu silmäkkäh. Ihastus oli mollembinpuoline. Sikse hyö vähä välii puututtih lä-

hekkäi da kačaldettih peitoči toine tostu.

Pesoudat

Pruzniekkuillal piettih Daniilovan sarais pesoudat. Sie nuoret pläččittih da Käsäsellän brihat tunnustuttih ad'ivoneidizih. Čimoin Aleks vei Julian pläččimäh. – Ildua! Vai sinulles on čomanvihriet silmät. Mistäbo olet tulluh tänne korbikyläh? – Hei! Minä olen Ruuskasen Juuli da tulin tänne ad'ivoih Kitilän kyläs. Olen vie n'edälin sizaren luo gostis rajavardioston talois järven tagan. Tulin tänne venehel. –Vai kenbo sinä ruskiesilmäne briha olet? – Minä olen Čimoin Olli libo ruočikse Marttisen Aleks. Nuoret pläššittih puaksuh illan aigah. Huondespuolel Aleks soudi Juulin usvazen järven yličči niemeh da palai kävelmääl dorogua myöte kodih. Muga alkoi nuorten tietostelu da yhtesolemine jatkui vie pitkäh pruzniegan jälgeh.

Svuad'bat da elos iellehpäi
Vuonnu 1934 Käsäsellän kyläs piettih Julia Ruuskasen da Aleks Marttisen svuad'bat. Heijät venčaidih kylän časounas da svuad'bumenot oldih Čimoin talois. Läs kogo kylän vägi oli paikall. Andilas kannettih sizäl taloih da pruznuiččimine algoi. Julia da Aleks eletti ennen sodii ozakastu aigua. Heil rodih

Nostattajan da evakon biograufii

”Minkä tein, sen tein” on Tanja Karttuzen kirjutettu tevos omas tuastah Vilho Suonmuas. Roindua myöte Suojärvelpäi olluh Suonmua oli arhitektoru da srojuloi planiiruičči, kudai ruadoi Pohjas-Karjalas i Moskovasgi. Monet julgizet srojot ollah Vilho Suonmuan planiiruitut, a häi sežo planiiruiči monii omakoditaloilo. Hänen alah kuuluttih lizakse omaperäzien srojuloi luajittamine parzilois.

Ku Bomban taloi, kudaman planiiruičukses Suonmua oli keral, oli nostettu, algoi parzilois luadimizen uuzi periodu. Täs on olluh Vilho Suonmuan planiiruiččimine uvvenavujua. Äjy paginua nostatannuot kirikkösrojot sežo ollah merkiččijät kohtat hänen arhitektuuras.

Vilho Suonmuan, Bomban karjalazen hierun planiiruiččijan biograufiedu voi ostua KKS:n Jovensuun toimistos da myöhembäh verkolaukasgi. Hindu on 38 euroo.

kolme lastu, tyttön'e Terttu da brihaččuzet Pertti da Martti. Lykky kesti lās viizi vuotta, kuni Aleks kuadui talvivoinas Tolvajärvel vuonnu 1939. Izän kuavuttuo Terttu oli viizi vuotta vanha. Minä olin kaksi da puoli vuodine brihaččune da Martti oli yksitostukuine mladenču. Julia kazvatti lapset yksinäh aiguzekse. Häi oli uskolline Aleksil da eli leskenny hammah haudah sah. Suuri oza Salmin pogostan nuorten yhtehmenois lähti alguh pruzniegois. Myö ikuzet evakot mustelemmo atkalal mielel rakastu da čomua Salmin pogostua da salmilazii pruzniekkoi.

Čimoin Peša alias Pertti Marttinen

Karjalazus viritti vallentunalazet

Raija Pyöli gostis Ruočimual

Ruočinsuomelaine Kul'tuuruyhtistys oli kuččunuh lah-telazen FD Raija Pyölin gost'akse 23.–25. sulakuudu. Raija pidi luvendon livvin kiele Tukholman yliopiston suomen kielen laitoksel, sit häi kerdoi karjalan opastundas Suomes da ezitteli uvvembua livvinkarjalan opastusmaterjua Tukholman suome-lazes kirjukaupas. Kolmandennu päivänny Vallentunas Raija musteli omassah lapsusaigua da kerdoi oman pe-rehen evakkotaibalehes Salmispäi Pohjas-Savoh – tal kerdua ruočikse.

”Sorgens och glädjens Karelen” (Surun da ilon Karjal) oli yksi monis Tukholman alo-vehen kul'tuurutapahtumis suovattan 25.4. Yhtelläh rah-vastu tuli enämbi migu ielpäi vuotettih: istundupaikkua odva vai löydyi. Sijua ečittih hyväshengens, mi vie endizes

nostatti miely. Suures rahvasjoukos oli mondu tutta-vua da vie uuttugi ristikan-zua nuaburikommuonois da Tukholmas. Loittozin gost'u oli Anja Kvist Hedemoras, Taalainmuualpäi. ”Pideli tul-la Vallentunah Muamanpäi-väkse, ga tuln jo nygöi, ku tytär pagizi täs tapahtumas”, kerdoi Anja hyväl mielel.

Raijan ruočinkielizes paginas oli lämbyö da viizahutu. Konzu häi lugi palazii omis tekstois livvikse, oldih ruočinkielizet kuundelijat ylen ihastuksis. Kyzymysty da paginua täydyi ildassah.

Raijan paginan teeman mugah pajatettih Eila da Elin Pöllänen voinanaigazii pajoloi monil kielil. Kontsertan lopukse hyö pajatettih, kui pidäy, karjalakse.

Raija Pyölin viziittu oli jatkuo Ruočinsuomelazen Kul'tuuruyhtistysen, Suomen da

Maltanougo Raija lugie midä riimukiveh on kirjutettu?

Kuva: Eila Pöllänen

Karjalan Tazavallan keske-zeh yhtesruadoh karjalan kielen da kul'tuuruan eistämi-zekse. Tämä ystävys da yhtes-ruado algoi vuvvennu 1998, konzu Ljudmila Markianova, ”karjalan kielen muamo”, oli yhtistyksen gost'annu da pi-di Ruočis enzimäzet karjalan kielen kursat.

Ei liene tuules temmattuu sanuo, što Vallentunas tietäh Karjalas enämbi migu toizis

Ruočin alovehis. Onhäi sie jo läs kahtukymmendy vuotu organizuittu kaikenjyt-tysty programmua karjalazes kul'tuuras – joga ainavo vuoz-i!

Ruočinsuomelaine Kul'tuuruyhtistys
Eila Pöllänen

Solomonan opas-tukset

Zinaida Dubininan kiännetty Solomonan sananpolvien kniigu on piässyh ilmah. Tämä kirju kuuluu Vahnas Sanas oljoiin kirjoiin joukkoh, da sen sivuloil on kui Izrail'an tsuari Solomonan muga i muuloingi viizahien ristikan-zoin sanondo. Kai sananpolvet ei sit olla vai tsuarin luajitut, hos kirjan nimi on Solomonan sananpolvien kniigu. Runollizet, polves polveh siirdynyöt sananpolvet ollah eloksen eriluaduzih tapahtumih niškoi. Net nevvotah kui ristikanzal pidäy toimie ezimerkikse lapsien kazvatukses, akan ottamizes, uskondollizis tapahtumis, argipäivyhommis da muan haldivoičennas. Opastustu on naizile, miehile i lapsile. Hos sananpolvien viizahuot koskietakseh monii eri tapahtumii ristikanzoin elokses, on niilöil yksi yhtehine mieli: nenne on luajittu Jumalan kunnivoičukses da Hänen Zakonan täytändäs.

Solomonan sananpolvien kniigu on kiännetty jevrein kiele toven monile kielile i nygöi sidä voi lugie sežo livvikse. Kiännöksen ruavonnu oli, ku nygylugijat tundiettas samat tunnot da mielet kui ennevahnellizet ristikanzat sananpolvii kuunnellesah libo lugijessah.

Lähte: Oma Mua

Karjalan kieli viijes minuutas

Natalja Siniskajan luajitun, Polina Siniskajan kuvitetun da Martti Penttozen suomekse kiännetyn opastusmaterjua, Karjalan kieli 5 minuutas, avul suau hel-poh aluopastuksen kiele. Tämän lyhyön kursan pä-hengilöt ollah Anni da Peša, i heijän ker opastujat ellendätäh karjalan kiele monii

eri dieloloi. Enzimäzen minuutan aigah selgenöy mindäh kiely on kebjei lugie da kirjuttua. Toizen minuutan kohtal opastutah persounu-pronominoih da muudami-en nominoin, verbilöin i kieldoverbilöin taivuttamizeh. Kolmas minuuttu sellittäy sidä, mikse karjalan kiely on hel-po ellendä. Nelläs mi-

nuuttu sanelou numerois da viijes andau opastujan käyt-töh hyvä argipäivyfruazoi. Nämmien lizäkse opastui su-au monistehes hyövyllizii inter-nettuadressiloi, ku tahtou enämbän tieduo kiele. KKS painattau tädä materjua lähiaigoinnu juattavakse karjalazile yhtistyksile.

Perussuomelazet otettih enzimäzenny puolovehennu karjalan kieli heijän kieli-poliittizeh ohjelmah

Kielipoliittizet ohjelmas on, ku puoloveh tahtou andua tugie karjalan kielen siirdämizet edehpäi opastuksen avul da tavoitella kielele virallistu stuatussua sen kodialovehil. Hyö kannatetah sežo sidä, ku kalevalazii kielii opastettas yhten lugu-kavven aijan perusškolis da gimnuazielois. Tavoiteh on suatua opastujat ellendämäh spetsial'noih estounien- da karjalan kiely. Kaikis kalevalazis kielis on karjalan kieli puolovehen mugah heile sobivin suojeluobjektu, sendäh ku sidä paistah kui Suomes muga i Karjalan tazavallas. Kielipezät ollah sežo tärkei azie, a net ei vaiku tävvytä. Tämän lizäkse pidäy turvata oigevuot karjalankielizet opastukseh kodialovehel da oman muamankielen opastandah kogo muan opastuslaitoksis.

Kielipoliittizen ohjelman voi lugie:
www.perussuomalaiset.fi

E.V. Ahtia:
Rahvahan Kandeleh 143 s,
hindu 20 euroo

Maria Kähäri:
Harjoituskniigaine eziškolah da algukluassoih näh 89 s, hindu 20 euroo

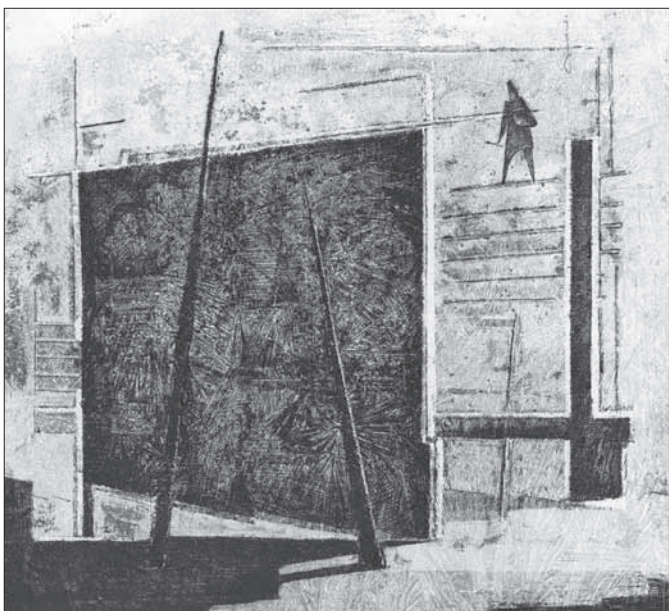
Maisema Muoniosta. Akvatinta ja viivasyövytys, 22,5 x 38,0 cm, 2000. Yksi monista Lapin-kuvista Viktor Kuuselan tuotannossa. Kuvat ovat saaneet aiheensa lukuisilla matkoilla Lapissa 1960-luvulta alkaen.

Huondez

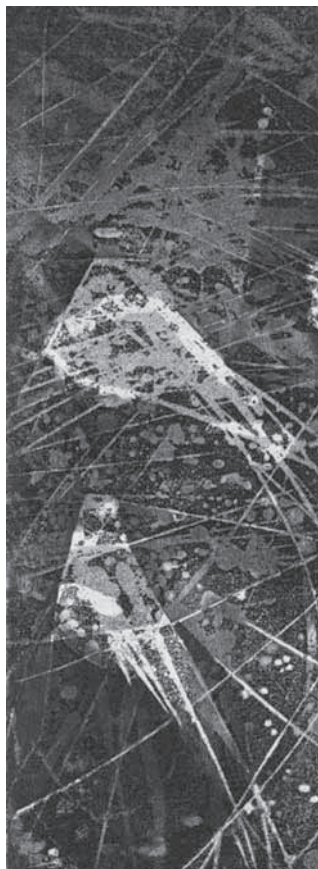
*Kičkoitteluo Kaži l'ežan'kal,
koiru tostu silmää avua laučan al.
Izändän gu kulkku kruačkabtua,
kaččeluo emändy jo kofein'n'iekkua.
Uuzi päivy algua!*

Aamu

*Kiskoittelee kissa pankolla,
koira toista simää avaa penkin alla.
Isännän kun kurkku krohahtaa,
katselee emäntä jo kahvipannuaan.
Uusi päivä alkaa!*

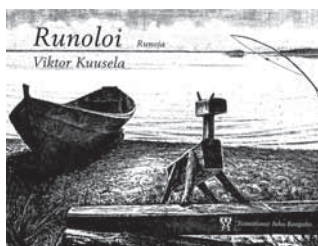
Maalari ylimmällä portaalla, 1961. Etsaus ja pehmeäpohja, 23,5 x 25,0 cm

Kaksi pikkulintua, 1962. Pehmeäpohja ja etsaus, 25,0 x 16,0 cm.

Napapiirin kesäyö, 1961. Etsaus ja pehmeäpohja, 23,5 x 25,0 cm.

Viktor Kuusela:
Runoloi – runoja, s.158, hindu 40 euroo

KKS:n julgavoloi, nygöi suadavannu

Ligakuus 2012 arhijepiskoppu Leo otti ozua tarkailijannu Vatikuanan jepiskoppoin konsiilih. Kirjuttai kaččelou Vatikuanan da Riiman kuuluzii nähtävüksii i taidehevoksii i vastuau paikallizii ristikanzoi. Kerähmö, taidehevokset i ristikanzat innotutetah händü filosofizeh duumaičendah. Juuri täs dielos kerdou tämä tevös suomekse da karjalakse.

Arkipiispa Leo:

Ruado Riimas 155 s + 16-sivuine värikuvaliiteh, hindu 30 euroo

Arhijepiskoppu Leon kolmas runokniigu on kaunehkirjalline pikaportriettu. Tämä suomekse i karjalakse kirjutettu tevös on faktoin da fikcielöin sevoitus, kui selfiet enimöolleh ollah. Portrietan piähengilö on voinan jälgeh roinnuh suurih igäpölvih kuului mies. Runoloi on i portriettoi üstävis nügüajal i vuozikümnenien tagua. Arhijepiskoppu Leon süvällizet runot ollah vaikuttajua lugemistu mollembil kielil.

Arkipiispa Leo:

Selfie 176 s, hindu 30 euroo

Luondokuvat lapsih näh on arhijepiskoppu Leon da Maria Kähärin yhtehine runo- i kuvakniigu lapsil. Maria Kähäri on kuvitannuh kaunehil kivil arhijepiskoppu Leon herkie runoloi, kudamat on kirjutettu suomekse i karjalakse. Tevös on tovelline lugu- i kaččeluelämüs lapsil da aiguzil. Tämä on uvenluadustu nügüaigastu karjalankielistü kirjallizuttu, kudamua on vuotettu jo kodvan.

Arhijepiskoppu Leo:

Luondokuvat lapsih näh, kuvittai: Maria Kähäri, s.72, hindu 30 euroo

Leena Kushtsenko – Teija Mertaranta, kiändäi: Natalia Giloeva:
Opastummo lugemah da pagizemah karjalavkse, s. 173, hindu 30 euroo

Meijän karjalankielizii julgavoloi voi tilata seuran Jovensuun da Helsingin toimistolospäi tel.+358 44500 2215, libo kirsti.karhinen@karjal.fi da 0400 246 266, libo pertti.lampi@gmail.com Tiluamizii voi luadie sežo KKS:n verkkokaupas <http://karjal.fi/> Lizätiedoloi: Pertti Lampi tel. 0400 246 266

